

37. Чучка П. П. Сліди язичництва в антропонімії українців Карпатського регіону / П. П. Чучка // Ономастика України першого тисячоліття нашої ери. – К.: Наукова думка, 1992.
38. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: Історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Ужгород: Ліра. 2011.
39. Як це було. Легенди, перекази, бувальщини, билиці та притчі Закарпаття у записах Івана Сенька / Запис та підготовка текстів, упорядкування, вступна стаття, примітки та словник І. М. Сенька. – Ужгород: ВАТ Вид-во «Закарпаття», 2003.
40. Bélay Vilmos. Máramoros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVII század elejeig / V. Bélay. – Budapest: Sylvester-Nyomda R. t., 1943.
41. Kožminova A. Podkarpatká Rus. Práce a život lidu / A. Kožminova. – Praha: Vidavatel: Dr. R. Kobosil, 1922.

РЕЗЮМЕ

СЛЕДЫ ДОХРИСТИАНСКИХ БОЖЕСТВ В ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ УКРАИНЦЕВ ЗАКАРПАТЬЯ

Тиводар М. П. (Ужгород)

В статье рассмотрены остатки имен дохристианских богов и верований в традиционной культуре украинцев Закарпатья.

Ключевые слова: язычество, Перун, Дажбог, Велес, Купало, Дана.

SUMMARY

THE REMNANTS OF PRE-CHRISTIAN GODS IN TRADITIONAL CULTURE OF TRANSCARPATHIAN UKRAINIANS

M. Tyvodar (Uzhhorod)

The article is devoted to the beliefs and remaining names of pre-Christian gods in traditional culture of Transcarpathian Ukrainians.

Keywords: paganism, Perun, Dazhbog, Veles, Kupala, Dana.

УДК 391 (477.88) «18/20»

ТРАДИЦІЙНИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ ЗАКАРПАТТЯ У КАЛЕНДАРНО-ПОБУТОВІЙ ОБРЯДОВІСТІ ХІХ - ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТЬ

Коцан В. В. (Ужгород)

Статтю присвячено особливостям використання окремих складових традиційного народного вбрання Закарпаття в календарно-побутовій обрядовості ХІХ - першої половини ХХ століть. На основі польових і літературних джерел, музейних колекцій проаналізовано окремі обрядові магичні дії, в яких використовувався одяг. Окрема увага зверталася на свята зимового, весняного, літнього та осіннього календарного циклу. Важливим було виявлення як практичного, так і символічного значення застосування того чи іншого елементу вбрання в народних обрядах.

Ключові слова: народний одяг, народний календар, обрядовість, звичай, свято, пояс, штани, черевики, гуня, фартух, хустка, сорочка.

Спосіб життя людини традиційного суспільства містить у своїй основі чітке поняття ладу, тобто порядку, гармонії в усьому. Його дієвість досягалася за допомогою регламентації усіх сфер життя, котре проходило у певній циклічності: або за річним календарем, або за стадіями розвитку людини та її сім'ї. Кожна важлива подія в системі такої циклічності акцентувалася певними символічними діями: обрядами, ритуалами та святами. Обряд – це

сукупність традиційних умовних дій, котрі в образно-символічній формі виражають усталені зв'язки людей з природою та поміж собою. Сукупність обрядів, пов'язаних з відзначенням найважливіших життєвих подій переважно культового змісту, становить ритуал. Урочисте ж відзначення знаменних подій, яке включає розважальні елементи та деякі обрядові дії, – це свято.

Відповідно до циклічності процесу життєдіяльності людей склалися окремі типи свят та обрядів. Основні з них два: сімейні й календарні. Переважна більшість складових народного вбрання ставала елементом окремих обрядодійств річного календарного циклу. На елементах одягу ворожили, вони були головними атрибутами колядницьких гуртів («вертепів», «бетлегемів»), пасхальних, купальських, покровських та інших звичаїв та обрядів.

Річне коло традиційних свят українців Закарпаття сформувалося під впливом спостережень людини за природою і виконувало головну функцію в житті селянина – закликання щасливої долі, благополуччя, доброго врожаю, плодючості всього живого, прихильності сил природи. В архаїчних обрядах календарного циклу первинно сакралізованим було «еротичне поєднує і репродуктивне начало» природи, а отже, й людини. Під час святодії аграрна і шлюбна магія взаємно доповнювали й підсилювали одна одну.

Оскільки свята і обряди народного календаря пов'язані з річними циклами зміни пір року (зимою, весною, літом, осінню), то відповідно визначається і народний календар зимових, весняних, літніх та осінніх свят і обрядів. Як у родинній, так і в календарно-побутовій обрядовості Закарпаття досить часто використовувалися елементи традиційного народного вбрання.

Зимовий цикл щедро насичений християнськими святами, серед яких головне місце посідали Новий рік, Різдво та Водохреща. Серед найвагоміших дат християнського календаря не важко віднайти точку відліку зимового циклу. За народною традицією українців Закарпаття зима починалася **4 грудня**. Її початок пов'язували з релігійним святом **Введенієм в храм Пречистої Богородиці**. У народному уявленні саме з цього дня починала спочивати земля, а тому її не слід копати до Благовіщення. Поряд із іншими обрядовими діями цього дня дівчата ворожили на одруження. На Воловеччині незаміжні дівчата обов'язково вдягалися у *святкове вбрання* й бігли до церкви. Існувало повір'я: дівчина, яка першою прийде до церкви, цього року вийде заміж. За народними віруваннями на Введеніє відьми могли відібрати у корови молоко. На Іршавщині одним із запобіжних заходів у таких випадках був *червоний жіночий пояс* із китицями на кінцях. Його прибивали над вхідними дверима хліва або прив'язували до сволюки («геренди») ¹ [3; 14, с. 487].

¹ Традиційне народне вбрання, народні ремесла та промисли, фольклор боржавських та іршавських долин (села Довге, Кушниця, Імстичево, Білки, Осій, Ільниця, Малий та Великий Раковець Іршавського району та с. Керещьки Свалявського району) кінця XIX - першої половини XX ст. / Польові матеріали автора. – 2000, 2009-2010 рр. – Зошит № 1. – С. 34.

Дівочі ворожіння продовжувалися **7 грудня**. Цього дня церква справляла **благівісний день великомучениці Катерини**. Збираючись на вечорницях, кожна з дівчат виходила з хати на подвір'я і гадала на власну долю. Серед багатьох обрядодійств найпоширенішим була «лічба на кілках». Уночі дівчата рахували кілки на плотах (у різних районах по-різному: до 5, 7, 9). На кілки прив'язували різноманітні відзнаки, серед яких переважали *головні убори (вінки, хустки, чепці)*.

Великим розмаїттям обрядодійств виділялося свято **Андрія Первозванного**, яке церква справляла **13 грудня**. В народі Андрія вважали покровителем молоді, який сприяв щасливим шлюбом, був провісником людської долі. Свято Андрія припадає на час, коли не проводяться сватання, заручини та весілля, тобто настав час постів. Тому напередодні й у день свята дівчата вдавалися до різних магічних дій, щоб дізнатися, чи скоро вийдуть заміж. Серед андріївських обрядодійств виділяються дівочі гадання, тлумачення снів та хлоп'ячі (парубочі) гуляння. Чимало з них проводилося з використанням традиційного народного одягу.

На Рахівщині і Тячівщині дівчата брали насіння конопель, ішли до місця, де кололи дрова («до ковбиці»). Однією рукою сіяли коноплі, а іншою носили («волочили») *чоловічі штани*. Обійшовши тричі ковбицю, промовляли: «Андрію, Андрію, коноплі сію, штанинами волочу, милого знайти хочу» [11].

Подібний вид дівочих ворожінь був поширений по всьому Закарпаттю. У бойків Міжгірщини ввечері на Андрія дівчата вдягалися в *чоловічий одяг* і тричі оббігали навколо хати. Далі заходили в кімнату й дивилися у дзеркало, промовляючи:

*Андрію, Андрію,
Конопельки сію.
Дай мі, Боже, знати
З ким вас буду брати.*

У дзеркалі повинен був показатися майбутній чоловік дівчини. Коли ж їй не судилося вийти цього року заміж, то він не показувався [12, с. 67].

Дівчата і жінки свято Андрія наповнювали обрядовими діями любовної магії. На Андрія повторювали гадання на кілках, яке вже проводили на Катерини. Гадали також і на *черевиках («топанках»)*. Відчинивши двері до сіней, дівчина, стоячи біля стола спиною до дверей, кидала через ліве плече черевик до сіней і примовляла:

*Топаночку, мій топаночку,
Загадала гаданочку:
Сватача мені чекати,
Чи судилось дівувати?*

Якщо черевик потрапив до сіней – слід шукати сватів, а не долетів чи «поцілів» у стіну – чекати сватів не слід [7; 26, с. 310-311].

У ряді долинянських сіл Свалявщини, Іршавщини і Мукачівщини дівчата на ніч під себе чи під голову клали *чоловічі штани* («*гаті*», «*нагавиці*»). При цьому промовляли:

*Піді мною нагавиці,
Чи оддамся у м'ясниці?
Гаті-гаті-нагавиці,
Хто суджений – най присниться*
[26, с. 310-311].

17 грудня святкували **благівісний день Варвари великомучениці**. Цього дня жінкам заборонялося прясти, ткати, виварювати («зваряти») *білизну та одяг*. Вірили: якщо цього дня жінка прястиме, то перед нею з'явиться Варвара в подобі кудлатого створіння і скаже:

*Ти не ставиш, не вариш,
Лише кужіль кострубатиш*
[26, с. 312].

На Варвари дозволялося шити, адже легенди передають, що Варвара шила ризи для Ісуса Христа. У лемківських селах Стужиці, Загорбі, Верховині Бистрій на Великоберезнянщині саме цього дня заручені до посту дівчата починали шити *сорочку* своєму нареченому.¹

19 грудня – свято Миколи Чудотворця. На Закарпатті здавна побутувала традиція, згідно з якою Миколай приносить дітям подарунки. Дітей переконували, що святий Миколай все бачить і знає. Він непомітно прийде і принесе подарунки. Здавна обов'язковими атрибутами даного свята були *черевики чи чобітки*. Щоб одержати подарунки, діти до блиску начищали їх, на ніч ставили у вікно чи під стіл. Вранці вони знаходили подарунки, раділи й разом із батьками співали.

Традиційно на січень припадає найбільше свят. Центральне місце серед зимових свят посідали святкові дні від Різдва до Йордана.

6 січня – Святий вечір. Це свято супроводжувалося чималою кількістю обрядових магічних дій, у яких певна роль відводилася й окремим елементам народного вбрання. В українських селах Закарпаття не готували куті. Замість неї випікали обрядовий хліб («*кращун*», «*керечун*»), який був символом зимового сонцестояння. Обряди з «*кращуном*» посідали важливе місце в різдвяних святах. У долинянських селах заборонялося торкатися «*керечуна*» голими руками, адже сім'я буде бідною. Тому газдині, готуючи і випікаючи «*кращун*», одягали *гуню і рукавички*, які в народній традиції українців Закарпаття вважалися символами багатства [1]. У с. Синевирській Полянні Міжгірського району на Святвечері кожен член сім'ї мав скуштувати шматок «*кращуна*». Газдиня при цьому ще декілька шматків

клала собі у *фартух*, натирала їх сіллю, а потім згодовувала худобі [10; 26, с. 315, 317].

У с. Чернооголові Великоберезнянського району перед святою вечерею всією родиною йшли на потічок вмивати руки. Незаміжні дівчата витиралися не рушником, а червоною *хусткою*, аби бути красивими. Вдома залишали когось одного. Потім газда заходив у stodолу («пелевню»), де брав вівсяну солому і сніп. Той, хто лишався вдома, стелив на поріг *гуню*. Переступаючи через гуню, газда промовляв: «Христос рождається!» Син відповідав: «Славите його!» Після цього всі заходили до хати. Газда ставив сніп на стіл, а солону розсипав по хаті. Сніп дівчата замість ялинки прикрашали цукерками, а по солоні розсипали лісові та волоські горіхи. Газдиня тим часом роздавала вечерю (фанки, квасоллю з капустою, рис, картоплю та гриби). За вечерею дівчата ворожили: розплітали коси, пов'язувалися *хусткою*, йшли до дзвіниці, тягнули за мотузку і примовляли: «Як я тягну тими мотузками, та най так трясуть моїми женихами» [9; 15, с. 20; 17, с. 68].

У багатьох селах до початку і під час святкової вечері приймали колядників. Спочатку колядували діти, а потім підлітки та дорослі чоловіки. У давнину найпоширенішим подарунком для колядників були горіхи, яблука та пшеничні, житні чи кукурудзяні коржики. Наприкінці XIX - на початку XX століть поширилися колядницькі гурти («вертепи», «бетлегемі»), які наряджалися у спеціальні костюми. Їхніми головними елементами були *білі чоловічі сорочки та штани, фабричні безрукавки, гуні, сукняні куртки, чоботи*.

У ряді сіл Ужгородщини дівчата, повернувшись із церкви зі всеношної служби, залишали у сінях *постоли чи чоботи*, а самі мовчки йшли спати. Тієї ночі дівчині мав приснитися її суджений.

14 січня – свято Василя, перший день Нового року за юліанським календарем. У народному уявленні українців Закарпаття Василя вважали покровителем землеробства і скотарства. Звичай вимагав, щоб усі члени родини на Новий рік були вдома. У багатьох селах цього дня влаштували святкову вечерю. Під час неї здійснювалося чимало магічних дій. В окремих селах краю господарі, сідаючи до столу, попускали *ремені*, щоб вівці легко розроджувалися («котилися»). На світанку першого дня Нового року вмивалися водою з потічка чи колодязя. У воду кидали монети, миючись, примовляли: «Абим така чиста й здорова, як ся вода потічкова», «Аби ся ня цілий рік гроші тримали...», «Аби стільки било грошей, як води». Обличчя витирали не рушником, а *гунею* («Аби вівці хотіли бути»). Дівчата обтирали обличчя *червоною хусткою* («Аби весь рік бути рум'яною») [26, с. 321].

У бойків Міжгірщини на **Бабин вечір (18 січня)** обов'язковим був ритуал миття у воді.

¹ Традиційне народне вбрання лемків Великоберезнянщини середини XIX - першої половини XX ст. / Рольові матеріали автора. – 2010 р. – Зошит № 7. – С. 12.

Вмите обличчя втирали *гуною*, щоб у господарстві велися вівці [5; 12, с. 53].

Чимало своєрідних вірувань, звичаїв, магічних обрядових, заборон пов'язано з давніми і загальнопоширеними уявленнями про магічну міць, святість «йорданської» води. Як і в українців Карпат у цілому, так і на Закарпатті зокрема з уявленнями про святість «йорданської» води пов'язана заборона прати в річці *вбрання* протягом певного періоду після Водохреща – 7, 12, 14 днів. Гуцули вірили, що порушення даної заборони призведе до того, що село «битимуть» бурі, зливи заливатимуть поля і городи [19, с. 91].

Весняні народні свята й обряди пов'язані з пробудженням природи, весняним рівноденням та початком нового землеробського і скотарського років.

У с. Синевирській Полянні Міжгірського району **7 квітня (на Благовіщення)** не дозволяло переганяти отари овець з місця на місце й через гору, переходити з ними межі сільського кадастру, виносити будь-які речі зі стійбища вівчарів, зокрема й *елементи народного вбрання* [18, с. 83; 25, с. 34].

Серед циклу весняних свят найбільше виділяється **Великдень**. Саме в обрядових діях, пов'язаних із цим святом, найчастіше використовували окремі елементи традиційного народного вбрання. У с. Дубовому Тячівського району, йдучи до церкви на «всенішну» службу, жінки зав'язували *хустку* у 12 вузликів, 12 трісочок, 12 нігтів (10 з пальців рук та два з великих пальців ніг), клали за *пазуху сорочки*, щоб «так, як до трісок і ногтів ніч не иматся, аби й до них ніч не ймалося» [6].

Паска – головний атрибут великодніх свят. Її випікання вважалося однією з найважливіших робіт кожної газдині. За народною традицією жінки починали місити тісто на зорі, стоячи на *гуні*. Як тісто викисло, паску ставили на дерев'яну лопату і садили до печі. При цьому газдині мусив допомагати хтось із жінок або чоловіків, але обидва мали стояти на *гуні*, щоб бути багатим. *Гуню* використовували й після освячення пасок. Перш ніж увійти до хати з паскою, під поріг стелили *гуню* і ставали на неї. Тричі вклонившись, промовляли: «Христос воскрес!» Стільки ж разів відповідали: «Воістину воскрес!» Лише після цього заходили до хати і освячені великодні страви ставили на стіл [26, с. 329-331]. Зрідка елементи народного вбрання ставали атрибутами великодніх ігор та забав. Так, у чоловічій («легінській») грі «Горить – не горить» використовували *хустину*.

Гуцули Рахівщини на Пасху використовували «бесаги». Коли батько розв'язував «бесаги», в яких була паска, діти ставали на коліна, а він промовляв: «Аби ваш розум так скоро ся розв'язував, як і сі

бесаги скоро розв'язуються». Бесагами зі свяченим начинням господар торкався кожної худобини ¹ [2].

Іншим важливим святом весняного календарного циклу було **свято Юрія (6 травня)**. Святого Юрія вважали покровителем скотарства і землеробства. Землеробські мотиви свята в народній традиції українців Закарпаття можна звести до різноманітних заборон. У богданських гуцулів після свята Юрія не можна сіяти мак, адже рід розмирається. Могла сіяти жінка, але без *хустки*.² Чимало юрївських скотарських обрядів і вірувань пов'язані з першим вигоном худоби на випаси. У бойків Воловеччини при першому вигоні овець із двору їх проганяли через ворота, в яких розстеляли *гуню*. Цей обряд мав забезпечити успішне ведення і завершення літнього випасу худоби. У лемківських селах Великоберезнянщини при першому вигоні худоби брали з собою дітей. Хлопці збирали квіти, а дівчата, співаючи, плели *вінки*. Виплетені вінки прив'язували бикам і коровам до рогів, а малим теляткам вшали на шию. Такі вінки називали «худобинськими». Подібний звичай побутував і в Сколівському районі Львівської області. Тут вінки називали «лототня», «юрївки», «юрочки». У народі побутувала приказка: «Вдівисься як корова на Юря» [18, с. 86]. У селах Лукові, Імстичеві Іршавського району на Юрія жінки ворожили, щоб їхні корови мали багато молока. Для цього гола жінка, лише в одному *фартухові* («катрані»), мала йти через дев'ять меж. З кожної межі жінка рвала по три зменні трави й несла у катрані корові їсти. Під час рвання вона постійно промовляла: «Най буде у мої корови много молока» [4].

За народними уявленнями морози мали остаточно відступити **8 травня (благівісний день Святого Марка)**. Тому досить часто селяни промовляли: «Ачей і на Маркув день будеш у *холошнях*» [8; 26, с. 341].

Свята й обряди **літнього календаря** приурочені до літнього сонцестояння і вшанування культури природи. Переважна більшість обрядодій літнього календарного циклу супроводжувалася дівочим вінкоплетінням. У ряді сіл Закарпаття в **Русальну неділю** (Святу неділю) дівчата плели й одягали на голову *вінки* з живих квітів, грались у польових мавок, а хлопці – шукали на щастя чотирилисткову конюшину, щоб оздобити нею свого *капелюха*.

Ще на початку ХХ ст. у гірських селах Закарпаття в ніч на **Іван-день** місцями розпалювали вогні, дівчата плели *вінки* з живих квітів, а до них

¹ Етноідентифікуючі ознаки та етнографічно розмежувальні риси народного одягу гуцулів Рахівщини ХІХ - першої половини ХХ ст. / Польові матеріали автора. – 2009-2011 рр. – Зошит № 5. – С. 16.

² Там само. – С. 17.

прикріплювали маленькі дзвіночки. У с. Подововці Міжгірського району дівчата пускали річкою вінки й загадували собі якогось хлопця. За повір'ям, плин вінка означав шлюб із «чужим парубком» (не зі свого села). У с. Вучковому Міжгірського району дівчата підкладали собі купальський *вінок* під подушку задля викликання вішого сну. Внаслідок виконання таких обрядодій, в яких виразно простежуються шлюбні мотиви, дівчата сподівалися побачити свого нареченого [24, с. 289, 291].

Починаючи з першого **осіннього** місяця селяни були у постійних турботах про посіви озимих, закінчення осінніх польових робіт, зимування худоби та врожай наступного року. На Іршавщині **на Главосіки (11 вересня)** неодружені дівчата та нежонаті хлопці не одягали *головних уборів*, щоб наступного року був добрий урожай зернових.

У бойків Закарпаття на **Малу Богородицю (21 вересня)** завершувався полонинський випас

овець. На Воловеччині як при першому вигоні, так і при поверненні овець із полонини їх заганяли по дворах господарів по розстелених *гунях*. Святу Богородицю вважали покровительницею сім'ї і материнства. У гуцулів Рахівщини жінки, які не мали дітей, саме після цього свята декорували свої *сорочки* уставками з мотивами свастики. За народними віруваннями, даний орнаментальний мотив вишивки мав магичну силу, сприяв заплідненню та оберігав вагітність.

14 жовтня – Покрови. Покрова вважалася заступницею дівчат. З цього дня починалися вечорниці та весілля. Починаючи від свята **Покрови** парубки засиляли сватів, а дівчата молилися: «Святая Покровонько, покрий мою головоньку, хоч *хусткою*, хоч *ганчіркою*, щоб не зосталася дівкою».

Отже, річний народний календар українців Закарпаття супроводжувався великою кількістю обрядових магичних дій із застосуванням елементів традиційного народного вбрання.

Рис. 1. Колядницький гурт («бетлегем»), с. Довге Іршавського району. Середина ХХ ст. (Фото з архіву автора)

Рис. 2. Освячення води на Водохреща, р. Чорна Тиса, с. Ясіня Рахівського району. 20-ті рр. XX ст. (Фото з архіву автора)

Рис. 3. Використання бесаги при освяченні паски, с. Ясіня Рахівського району. Початок XX ст. (Фото з архіву автора)

1. Експозиція Народознавчого музею «Минуле і сучасне нашого краю» при Хустській ЗОШ I-III ступенів № 5 (м. Хуст): інв. № не присвоєно. Гуня жіноча, с. Данилово, Хустський р-н. Вовняні нитки, тканиня. Початок ХХ ст.
2. Фонди Закарпатського музею народної архітектури та побуту (далі ФЗМНАП О). ФЗМНАП О: 3413/1447. Бесаги («сакви»), с. Кевелів, Рахівський р-н. Вовняні нитки, тканиня. 20-40-ві рр. ХХ ст.
3. ФЗМНАП О: 3836/1616. Пояс («пасина»), с. Довге, Іршавський р-н. Різнокольорові вовняні нитки, тканиня. 20-ті рр. ХХ ст.
4. ФЗМНАП О: 3870/1624. Фартух («плат»), с. Луково, Іршавський р-н. Фабрична матерія, вишивка, низина. 40-ві рр. ХХ ст.
5. ФЗМНАП О: 4381/1925. Жіноча гуня, с. Рудовець-Майдан, Міжгірський р-н. Вовняні нитки, тканиня. Початок ХХ ст.
6. ФЗМНАП О: 14394/406. Жіноча «волоська» сорочка, с. Дубове, Тячівський р-н. Домоткане полотно, вишивка, низина, плетені шнурочки. 20-40-ві рр. ХХ ст.
7. ФЗМНАП О: 14665/616. Жіночі черевики («румунки»), Синевир, Міжгірський р-н. Шкіра, дерево, заячий смушок. 30-40-ві рр. ХХ ст.
8. ФЗМНАП О: 14865/716. Зимові штани («холошні»), с. Люта, Великоберезнянський р-н. Домоткане сукно, фабрична матерія. 20-ті рр. ХХ ст.
9. ФЗМНАП О: 14866/717. Хустка («кестеманча»), с. Черноглова, Великоберезнянський р-н. Фабрична матерія, вишивка, гладь, малюнок. 20-30-ті рр. ХХ ст.
10. Фонди Музею етнографії та художнього промислу (м. Львів). ФМEXП Е: 64857/2020. Фартух («плат»), с. Синевирська Поляна, Міжгірський р-н. Фабрична матерія, стрічки, машинні шви. 20-40-ві рр. ХХ ст.
11. Фонди Регіонального музею етнографії сіл пониззя р. Терембі (селище Буштино Тячівського району). ФРМЕПТ: 52. Чоловічі штани («гаті»), с. Буштино, Тячівський р-н. Домоткане полотно, вишивка, вирізування, загинки, стряпки. 20-40-ві рр. ХХ ст.
12. Гойчук В. І. Традиційна культура бойків Міжгірщини кінця ХІХ - першої половини ХХ ст. (за матеріалами сіл Верхній і Нижній Студений): Дипломна робота / В. І. Гойчук // Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. – Ужгород: УЖДУ, 1999. – 80 с.
13. Богатырев П. Магические действия, обряды и верования Закарпатья / П. Богатырев // Богатырев П. Вопросы теории народного искусства. – М., 1971. – С. 36-52.
14. Босий О. Символічно-магічні функції пояса у звичаєво-обрядовій культурі українців / О. Босий // Народна культура України: традиції і сучасність: Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 40-річчю Національного музею народної архітектури та побуту України. – К., 2010. – С. 486-487.
15. Вірованя и обичаи нашего народа на Святый вечер и Роздво // Подкарпатска Русь. – 1930. – Рочник VII. – Число 1-2. – С. 12-29.
16. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / О. Воропай. – Т. 2. – Мюнхен, 1966. – 442 с.
17. Гайова Є. Філософія буття в лемківських зимових обрядах та звичаях (Різдво, Василія, «Бабин Святий Вечур», Івана Хрестителя, Стрітєння Господне) на експедиційних матеріалах, зібраних у Великоберезнянському районі Закарпатської області / Є. Гайова // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2011. – С. 65-75.
18. Главацька Л. Весняні скотарські народні звичаї та обряди бойків (кінця ХІХ - середини ХХ ст.) / Л. Главацька // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2011. – С. 81-89.
19. Горошко Л. «Водице-йорданице, умий мене від всякого лиха» (обрядове застосування освяченої на Йордані води в Карпатській традиції) / Л. Горошко // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2011. – С. 90-103.
20. Добрянська І. Нариси про матеріальну і духовну культуру лемків / І. Добрянська // Наше слово. – 1964. – № 24. – С. 5.
21. Здоровега Н. І. Народні звичаї та обряди / Н. І. Здоровега // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1983. – С. 232-248.
22. Жаткович Ю. Етнографический очерк угро-русских: Комплексне видання / Ю. Жаткович. – Упоряд. і передм. О. С. Мазурка. – Ужгород: Мистецька лінія, 2007. – 392 с.
23. Машкаринець В. Повіря на поодинокі свята в селі Кальнику / В. Машкаринець // Подкарпатска Русь. – 1930. – Ч. 1-2. – С. 22-25.
24. Серебрякова О. Мантічні дії з вінками в купальській обрядовості українців / О. Серебрякова // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2011. – С. 287-296.

25. Тиводар М. П. Весняні скотарські свята, обряди та вірування населення Українських Карпат (друга половина XIX - середина 40-х років XX ст.) / М. П. Тиводар // Народна творчість та етнографія. – 1990. – № 5. – С. 32-39.
26. Тиводар М. П. Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис / М. П. Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2011. – 416 с.

РЕЗЮМЕ

ТРАДИЦИОННАЯ НАРОДНАЯ ОДЕЖДА ЗАКАРПАТЬЯ В КАЛЕНДАРНО-БЫТОВОЙ ОБРЯДНОСТИ XIX - ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКОВ

Коцан В. В. (Ужгород)

Статья посвящена особенностям использования отдельных составляющих традиционной народной одежды Закарпатья в календарно-бытовой обрядности XIX - первой половины XX вв. На основе полевых и литературных источников, музейных коллекций проанализированы отдельные обрядовые магические действия, в которых использовалась одежда. Отдельное внимание обращалось на праздники зимнего, весеннего, летнего и осеннего календарного цикла. Важным было выявление как практического, так и символического значения, применения того или другого элемента одежды в народных обрядах.

Ключевые слова: народная одежда, народный календарь, обрядность, обычай, праздник, пояс, штаны, ботинки, гуня, передник, платок, рубашка.

SUMMARY

TRADITIONAL FOLK CLOTHES OF TRANSCARPATHTIA IN CALENDAR-DOMESTIC RITES OF THE XIX - FIRST HALF XX CENTURIES

V. Kotsan (Uzhhorod)

The article is devoted to the features of use of separate constituents of the traditional folk dress of Transcarpathia in calendar-domestic rite of the XIX - first half XX centuries. On the basis of the field and literary sources, museum collections separate ceremonial magic actions in which clothes were used are analysed. Separate attention applied on the holidays of winter, spring, summer and autumn calendar cycle. Important was an exposure of both practical and symbolic, value, application of that or other element of dress, in folk ceremonies.

Keywords: folk clothes, folk calendar, rites, consuetude, sainted, belt, trousers, boots, gunya, apron, shawl, shirt.

УДК 069.02:39 (477.87) «1960/1980»

СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ І ПОБУТУ В УЖГОРОДІ ТА РОЗШИРЕННЯ МЕРЕЖІ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЕКСПОЗИЦІЙ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ (60-80-ті рр. XX ст.)

Кузьма В. В. (Ужгород)

У статті досліджується процес створення й розвитку першого музею під відкритим небом у місті Ужгороді на початку 60-х рр. XX ст. Проаналізовано основні позитивні та негативні наслідки тогочасної політики музейної справи. Також показано створення аналогічних комплексів та етнографічних експозицій на Закарпатті, їх діяльність та перспективи розвитку.

Ключові слова: скансен, музеї під відкритим небом, етнографічний музей, хата-музей, експозиція, народна архітектура, побут.

В умовах, коли різні народи та їхні культури зазнають впливу потужного світового процесу, що дістав назву глобалізації, особливої актуальності набуває проблема збереження архетипів етнічної самоідентифікації. Одним зі шляхів вирішення даного питання є вивчення суспільством своєї

культурної спадщини.

Унікальні соціально-культурні комплекси, якими є скансени, спрямовують свої зусилля на збирання і вивчення пам'яток архітектури, народного побуту, культури, що робить їх важливим чинником збереження історичної та етнокультурної